

Mikó Imre a diákpolitikában (1929–1932)

„Miután az anyaországtól elszakított erdélyi magyarság belátta, hogy a sors kerekének kijelölt forgása elé hiába akar akadályt gördíteni, hiába várja összetett kezekkel sorsának jobbrafordulását s a passzivitásból kezdett az aktivitásba lépni, a középiskolát végzett magyar ifjak előtt is rendre szétoszladoztak az illúziókból szőtt ábrándképek és belátták, hogy az erdélyi magyar ifjúságra is új kötelesség vár: *itt maradv*a, az itteni helyzet megismerésével kell egzisztenciát teremtenie magának, s minden téren felfegyverkezve kell népének élére állnia [...]” – írta az Erdélyi Fiatalok főmunkatársa, Péterffy Jenő.¹ Venczel József kortárs ítélete szerint az Erdélyi Fiatalok működése kezdetben a Bartha Miklós Társaság és a Sarló „meglátásainak utórezgését” jelenti. Azonban egy év leforgása alatt a Bartha Miklós Társaság világnézeti vajúadásában csődbe jut. A Sarló és az Erdélyi Fiatalok mozgalma pedig nemcsak az irány, de a lényeg szempontjából is mindinkább elhajlik egymástól: a Sarló a radikális szocializmus mellé áll, az Erdélyi Fiatalok viszont a csak tájékoztató diákpolitika sajtóorgánumává egyszerűsödik. Ez az információs jelleg aztán bizonyos kötelezettséget és következetességet jelentett. Főképp akkor, amikor Erdélyben is érezhetővé válik az ifjúság világnézeti differenciálódása. S az Erdélyi Fiatalok következetesnek mutatkozott, de egyúttal elindult a vakvágányon is akkor, amikor az 1932. év küszöbén óva inti a fiatalokat, hogy őrizzék meg öntudatos szellemi függetlenségüket (ifjúsági autonómia!), s jelszavak után ne fussanak s később, amikor nyíltan hirdetni kezdi az azóta sokat vitatott felfogását az ún. világnézeti függetlenségről.”²

A mozgalom eszmetörténeti jelentősége abban áll, hogy új, realista kisebbségi helyzettudatot alakított ki, s ezzel fordult saját nemzedéki közössége felé. Eszmerendszerüket etikai, történeti, pedagógiai megfontolásokkal támasztották alá, cselekvési programjuk pedig a gyakorlatban alkalmazható modus vivendit kínált. Miután a tágabb nemzeti közösség belső egysége megteremtésének előfeltételét tűzte ki célul, a mozgalom képessé vált legalább az ifjúsági egység megte-

¹ Péterffy Jenő: *Az erdélyi magyar ifjúság jövője*. Erdélyi Fiatalok (a továbbiakban: EF), 1930. február. I. évf. 2. 18.

² Venczel József: *Az erdélyi magyar főiskolai ifjúság mozgalmának kibontakozása*. Magyar Kisebbség (a továbbiakban: MK), 1933. február 16. XII. évf. 3–4. 105. L. még Vita Sándor: *A harmincévesek problémái*. Uo. 108–113.

remtésére egy évtizeden keresztül. „Eszméi, amelyeket megpendített, nem a kortársi irodalomnak eddigi irányban való fejlesztését célozták, *társadalomtudatosítás* lebegett a szemük előtt.”³ Mikó Imre az első kisebbségi korszak közéletének kimagasló értelmiségi alakjai közé tartozott, akinek életpályáját e mozgalom felkészítő iskolája határozta meg.

„Az ó-királyságbeli bizantinizmus és az erdélyi román sovinizmus voltak a román kisebbségi politika alaptényezői – írta tíz évvel később. – Ezek a tényezők még felfokozták és kisebbségellenes élt adtak annak a természetesen vérbő nacionalizmusnak, ami a területét meghatározott fiatal állam nemzeti öntudatát amúgy is hevítette. A román kis- és nagypolgárság tehát adottságainál fogva sovinizta volt s amilyen gátlás nélkül szívott fel egészen a gazdasági válságig minden idegent, aki román akart lenni, olyan idegengyűlölettel fordult minden olyan réteg felé, amely megítélése szerint idegen test volt a román államban.”⁴ Az 1923/24-es tanévben Dimitrie Gusti, akkoriban a bukaresti egyetem rektora,⁵ évzáró beszédében ezt mondta: „Egyetemeinken kétféle kisebbségi hallgatók vannak: magyarok, szászok, bulgárok stb., akiknek szeme Budapest és Szófia felé irányul, s akik csak az alkalmas pillanatra várnak, hogy tönkre tegyék nemzeti egységünket. Másféle kisebbséget alkotnak a zsidók és ruthének, akiknek lelkét meghódíthatjuk. Ezek számára, a helyett, hogy elidegenítsük őket, s arra kényszerítsük, hogy külföldre menjenek iskolába, meg kell, hogy nyissuk tanintézetünket, meg kell, hogy hódítsuk nyelvünkkel, egyszóval asszimilálnunk kell őket.”⁶

„Pályafutásomat az egyetemi és főiskolai diákéletben én is egy felekezeti diákszervezet, a Dávid Ferenc Egylet keretei között kezdtem – írta Mikó visszatekintve. – 1928 őszén ugyanis nemcsak a jogi karra, hanem az unitárius teológiára is beiratkoztam. Ennek több oka volt. Apám egyházi titkár volt. Gondoltam

³ Ligeti Ernő: *Súly alatt a pálma*. Egy nemzedék szellemi élete. 22 esztendő kisebbségi sorsban. Fraternitas R.-T. Kolozsvár, é. n. [1941] 144.

⁴ *Az erdélyi magyarság sorsa a világháború után*. In: *Magyarok és románok*. II. Szerk. Deér József és Gáldi László. Athenaeum. Bp., 1944. 214.

⁵ Dimitrie Gusti (1880–1955) román szociológus és filozófus, miniszter, 1944-től a Román Tudományos Akadémia elnöke. A magyar fiatalokkal való kapcsolatáról l. Balázs Sándor: *Dimitrie Gusti és az Erdélyi Fiatalok*. Korunk, 1978. augusztus. XXXVII. évf. 8. 646–651., uő: *Szociológia és nemzetiségi önismeret*. A Gusti-iskola és a romániai magyar szociográfia. Politikai Kiadó. Bukarest, 1979, Venczel József: *Dimitrie Gusti és az erdélyi magyar falukutatók*. Korunk, 1979. június. XXIX. évf. 6. 821–825, újabban Kékesi Márk Zoltán: *Dimitrie Gusti és a bukaresti monografikus szociológiai iskola*. Kultúra és Közösség, 2005. III. f. IX. évf. II–III. 113–119.

⁶ Idézi Szász Zsombor: *Erdély Romániában*. Népkisebbségi tanulmány. Bp., 1927. 257.

arra, hogy egyházjogász is lehet belőlem, arra is, hogy mint teológus Angliába és Amerikába kijuthatok, ahol az unitáriusokat ösztöndíjak várták. De az egyháznak is szüksége volt reám. Az első évre ugyanis négy olyan hallgató iratkozott be, akiknek még nem volt érettségije. Az a veszély fenyegetett, hogy ilyenformán az államsegélyes teológiai akadémia elveszti főiskolai jellegét. Beiratkoztunk hát még hárman érettségizettek, akik ugyanakkor egyetemi hallgatók is voltunk, de pap egyikünk közül sem lett. A teológia kezdetben nagyon elnéző volt velünk, vizsgáztattam is, de amikor a másik négy is megszerezte az érettségi bizonyítványt, egyre szigorúbban léptek fel velünk szemben. Tanáraim egy része a Dávid Ferenc Egyletben kifejtett programomért is neheztelt rám, különösen *Vallás, fajiság, szocializmus* című előadásom talált heves ellenzésre. A második év végén alapvizsgára már nem is jelentkeztem. A teológia és én is beláttuk, hogy nem vagyunk egymáshoz valók. De azért híve maradtam Dávid Ferencnek és Balázs Ferencnek.⁷

Első írásait az unitárius kollégiumi *Remény* közölte, tájékoztatóit, az *Unitárius ifjúsági konferencia Székelykeresztúron* címűt a *Keleti Újság*,⁸ a világjáró barátját üdvözlő *Balázs Ferenc hazajött* című köszöntőt az *Unitárius Közlöny*,⁹ az *Unitárius ifjúsági konferenciáról* szóló híradást a *Véndiákok Lapja*¹⁰ jelentette meg.

Az egyházi diákszervezetek

A kisebbségi lét első évtizedében az értelmiségi utánpótlás és a magyar hallgatóság általános állapotai áldatlan helyzet képét mutatták. Az együttműködés szándékát, egyelőre inkább ennek hiányát a történetileg is természetesnek mondható felekezeti elkülönülés határozta meg. A később csak fokozódó társadalmi-szervezeti széttagoltságban mégis rövidesen egyszerre jelent meg az egymással való gyakori szembefordulás és összekapcsolódás, az ifjúsági munkában is megnyilvánuló erős felekezetieskedés és a közös fellépés.

⁷ *Quarter Latin*. In: *A csendes Petőfi utca*. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár-Napoca, 1978. 116–117.

⁸ IX. évf. 1928. július 19.

⁹ *Unitárius Közlöny*, 1928. október. XXXVIII. évf. 10. 163. (név nélkül)

¹⁰ Kolozsvár, 1928. Korábban „a főiskolai ifjúság sorsával senki sem törődött. Egyetlen lap volt csupán, a 'Véndiákok Lapja', amelyik éveken át próbálkozott felekezetre való tekintet nélkül egyesíteni fiataljainkat”, ez azonban a közöny és anyagiak miatt megszűnt, l. Jancsó Elemér: *Az erdélyi magyarság életsorsa nevelésügyének tükrében*. 1914–1934. Merkantil-nyomda könyvkiadó vállalat. Bp., 1935. 74.

A legelső diákalakulat a kolozsvári teológián, az Erdélyi Református Egyház Ifjúsági Keresztyén Egyesület (IKE)¹¹ nevű szervezetének 1921-es megújításával jött létre, melynek kezdetben kizárólag teológushallgató tagjai voltak. 1930-ban szombatonként már világnézeti, filozófiai, irodalmi és néprajzi előadásokat is tartottak. Ezek programjában – a Református Teológián! – a történelmi materializmus, a „szociálizmus, mint világnézet”, a kereszténység társadalmi feladatai és az irodalmi-művészeti modernség témaköre is szerepelt. „Elég nagyszámú hallgatóság volt jelen minden estén, sokszor talán többet is remélve és várva az előadástól – szólt az egyik beszámoló. – A Bíró Sándor (*Történelmi materializmus a magyar történelemmel kapcsolatban*), de különösen a László Dezső (*A keresztyénység szociális feladatai*) előadása után egészséges és termékeny megbeszélésbontakozott ki.”¹² 1930 tavaszán külön konferenciát szerveztek a determinizmus és a keresztyénység összefüggéseiről a főiskolások számára,¹³ majd ennek sikerét látva nyáron is, amikor a megbeszéléseken Tavasz Sándor is részt vett. A nyári gyalui konferencia részint már túl is lépte a felekezeti kereteket, ennek fontosságát a sajtó is méltatta.¹⁴ Az eleinte 1700 példányban megjelenő *Ifjú Erdélyt* (1922–44) a Református Teológia ifjúsági folyóirataként adták ki.¹⁵

A római katolikus hallgatóság szervezete 1927-ben jött létre, miután az egyház 1921-ben létrehozta az *Erdélyi Római Katolikus Népszövetséget*.¹⁶ E hatalmas szervezetnek 170 tagozatában mintegy 20 000 tagja volt.¹⁷ Az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség Egyetemi és Főiskolai Szakosztályának (ERKNEFSZ) legfőbb összefogó ereje a katolikus valláserkölc és világnézetiség volt.¹⁸ Szervezeti felépítését tekintve három egységre, Belső-Erdélyi, Székelyföldi és Határvidéki Kúriára tagolódott. Előadásszervező, kérdőíves és pályázatos falumunkáját az Erdélyi Fiatalok tudatos, sokoldalúan megalapozott faluismereti tevékenysége követte. A három kúria „Működését csak [1928.] november hó végén kezdhetette meg, mert az egyesület irányítását illetően komoly elvi harcok miatt, hosszú ide-

¹¹ L. Buzogány Dezső: *Az Erdélyi IKE története 1930-ig*. Kolozsvár, 2000. Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek 7.

¹² EF, 1930. január. I. évf. 1. 15.

¹³ Uo. 1930. április. I. évf. 4. 64.

¹⁴ Ellenzék, 1930. 152. 2.

¹⁵ L. Nagy Ödön: *Ifjú Erdély – redivivus*. Korunk, 1992. július. 3. f. 3. évf. 7. 121–122.

¹⁶ *Az ERKNEFSZ négy éve*. Erdélyi Tudósító, 1932. 10. 386.

¹⁷ *Erdélyi Magyar Évkönyv 1918–1929*. I. Szerk. Sulyok István és Fritz László. Juventus kiadás. Kolozsvár, 1930. 58.

¹⁸ Venczel József: *Az erdélyi magyar főiskolai ifjúság...* 101.

ig vajúdott.¹⁹ 1929 tavaszától az ERKNEFSZ ifjúsági elnöke Dsida Jenő,²⁰ szociális főtitkára Demeter János, elnöke pedig a következő tanévtől Venczel József lett. A Belső-Erdélyi és a Határvidéki Kúria ugyancsak rendszeres kulturális munkát végzett, miközben az ERKNEFSZ faluszociográfiai pályázatot is hirdetett. A Szakosztály 1932 nyarán – Márton Áron ügyvezető elnöksége, György Lajos priorsága és Venczel József ifjúsági elnöksége idején – gróf Majláth Gusztáv Károly gyulafehérvári püspök emlékére a Majláth Kör nevet vette fel.²¹

Az unitárius hallgatóság ugyancsak 1927-ben alakította meg a *Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Körét* (DFEIK).²² 1930 januárjában a DFEIK-en belül külön Egyetemi Hallgató Csoport alakult, melynek ügyvezető titkárai Mikó Imre és Gyallay Pap Zsigmond joghallgatók, valamint Péterfy Gyula zeneakadémista lettek.²³ Ebben fejtette ki nagyarányú falumunkáját Balázs Ferenc is, aki Székelykeresztúr környékén, 1929 novembere és 1930 márciusa között mintegy száz vetítettképes előadást tartott, a bevétel *Kévekötés* című folyóiratának megjelentetését támogatta.²⁴ A *Kévekötés* körének kulturális és falusegítő tevékenysége népkonferenciák és dalosversenyek rendezésével egészült ki,²⁵ miközben eleven irodalmi-művelődési munka folyt az unitárius teológia önképzőkörében.²⁶ A DFEIK 1930 őszén, Nagyajtán tartott egyetemes konferenciáján, amelyen több mint kétszáz főiskolás vett részt, Mikó már az Erdélyi Fiatalok főmunkatársaként „az unitárius ifjúság új útját a haladó szellemű magyar ifjúsági mozgalmakba való bekapcsolódásában határozta meg.” Ez a konferencia azért tekinthető fontosnak, mert elhatározta „egy ifjúsági daloskönyv szerkesztését, amelyben új egyházi dalok

¹⁹ EF, 1930. január. I. évf. 1. 15–16.

²⁰ *Az ERKNEFSZ négy éve.* 387.

²¹ *Majláth-Kör.* Az Erdélyi Róm. Kat. Népszövetség Egyetemi és Főiskolai Szakosztálya. Erdélyi Tudósító, 1933. 5. 292.

²² Az egyesületről újabban I. Gaal György: *A Dávid Ferenc Egylet évtizedei.* Korunk, 1990. október. 3. f. 1. évf. 10. 1328–1330.

²³ EF, 1930. február. I. évf. 2. 31.

²⁴ A folyóirat körének kulturális-falusegítő munkája népkonferenciák és dalosversenyek rendezésével egészült ki, I. Balázs Ferenc: *A Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Körének falumunkájáról.* EF, 1930. június. I. évf. 6. 104. Közben eleven irodalmi-művelődési tevékenység folyt a teológián is, I. Beszámoló az Unitárius Teológiai Akadémia Önképzőköre működéséről. Uo. 103–104.

²⁵ Balázs Ferenc: *A Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Körének falumunkájáról.* Uo. 1930. június. I. évf. 6. 104.

²⁶ Beszámoló az Unitárius Teológiai Akadémia Önképzőköre működéséről. Uo. 103–104. és Balázs Ferenc: *A Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Körének falumunkájáról.* Uo. 104.

mellett főleg Bartók–Kodály gyűjtésű népdalok szerepelnek [...].²⁷ Az *Ifjúsági Daloskönyv* rövidesen Balázs Ferenc, Szent-Iványi Sándor és Mikó Imre közös munkájaként jelent meg.²⁸ A DFEIK munkáját és a felfogását tekintve a többiek-nél radikálisabb unitárius fiatalság érdeklődésére jellemző, hogy a legkisebb erdélyi magyar egyházhhoz tartozó hallgatók saját szervezetük összejöveteleit a legnagyobb számban látogatták a többihez képest.²⁹

A Székelyek Kolozsvári Társasága

Szociális munkája kezdettől a felekezeten kívüli, azok feletti közös egyesületre törekvő diákmozgalom kifejlődését ösztönözte. Hatása nemcsak a feladatok – a diákjóléti, szociális, segélyező munka területeinek – fölismerésében mutatkozott meg, hanem mindenekelőtt az egységelvnek, mint eszmének, és mint szervezési elvnek a széleskörű tudatosulásában. Az SZKT az új mozgalom bázisául szolgált: keretei között jött létre az Erdélyi Fiatalok közvetlen elődje, az *Ifjúsági Bizottság*. Minthogy az SZKT ifjúsági tagozatának, majd a lapnak a vezetése is, a személyeket tekintve, nagy részben közös volt, az SZKT a mozgalom és folyóirata megindulása után is az Erdélyi Fiatalokkal közös alapokon álló testvér-szervezetként működött. Az Erdélyi Fiatalok megszerveződésének első, sokatmondóan jelképes megmozdulása egy szerény SZKT-összejövetel volt, amelyen a tizennyolc éves Mikó is részt vett.³⁰ A rendezvényre 1929. január 27-én, Ady halálának tizedik évfordulóján került sor, amikor Jancsó Béla harmadéves orvostanhallgató emlékezett meg a költőről. Jancsó, a szóbeli mozgósításra megjelent harminc-negyven hallgató előtt, Adynak a magyar irodalom és gondolkodás történetében, az erdélyi magyar szellemi életben is új korszakot nyitó forradalmi jelentőségét méltatta.³¹ Előadása és a megelőző beszélgetés olyan hatást tett az átlagosnál egyébként is tájékozottabb, nem minden „előképzettség” nélküli hallgatóságra, hogy nemcsak a hasonló előadások rendszeresítését mondták ki, ha-

²⁷ Gyergyai Judit: *Unitárius ifjúsági konferencia*. Uo. 1930. november. I. évf. 8. 142–143.

²⁸ Dávid Ferenc Egyesület Ifjúsági Köreinek Egyetemes Szervezete. Cluj-Kolozsvár, 1931.

²⁹ *Beszámoló az Unitárius Teológiai Akadémia Önképzőköre működéséről*. EF, 1930. június. I. évf. 6. 103–104.

³⁰ László Ferenc szóbeli közlése (1978).

³¹ László Dezső: *Erdélyi Fiatalok*. Korunk, 1973. június. XXXII. évf. 923. és Csapody Miklós: *Beszélgetés Debreczeni Lászlóval*. Kézirat, 1977.

nem az SZKT ifjúsági tagozatának megalakítását is.³² Bár erre csak 1929 tavaszán került sor, Jancsó előadását – amely Kolozsváron az egyetlen nyilvános Ady-megemlékezés volt – már valóban sorozat követte. Ennek első alkalma László Ferenc joghallgató február eleji megemlékezése volt a száz éve született Orbán Balázsról.

Az Erdélyi Fiatalok közvetlen szervezeti elődjéről, az IB-ről 1929. április 29-én született döntés, amikor az SZKT választmánya elhatározta a keretei között dolgozó fiatalok saját (generációs) szervezetének létrehozását.³³ A Jancsó Béla elnökkölte IB Mikó Imrét 1929. május 2-án választotta tagjai közé.³⁴ A főiskolás szakosztály megszervezésére külön bizottság kiküldését határozták el, amelynek tagjait azzal bízták meg, „hogymagukat a főiskolai tagok közül történő választással 15 tagúra egészítsék ki [,] s egyben a bizottságnak elnököt is válasszanak.” A munkába – a Református Teológia konzervatív tanárainak álláspontja ellenére, Jancsó programjának és személyes tekintélyének köszönhetően – László József is bekapcsolódott, aki az időben a főiskolás IKE elnökeként működött, később az Erdélyi Fiatalok főmunkatársa lett. A gyűlés további 9 főt kooptált, így a bizottságnak tagjai lettek még S. Nagy László református teológus, Veress Donát tanárjelölt, Mikó Imre joghallgató, Csögör Lajos orvostanhallgató, Szentiványi Elek joghallgató, Kadacsi Zoltán és Orth Imre református teológusok. Kiss Árpád és Albrecht Dezső joghallgatókat az SZKT IB póttagjainak nyilvánították, majd elnöknek egyhangúlag Jancsó Bélát választották meg.

Az általa alapelvnek tekintett szabad véleménynyilvánítást az ismeretterjesztő, a kisebbségi jogi, valamint a közgazdasági szemináriumok rendezésében is követték. A jogi szemináriumokat – amelyeknek hármastematikai csoportosításában a pozsonyi magyar joghallgatók hasonló fórumát vették alapul³⁵ – az egyetem minden karának magyar hallgatói látogatták. Az SZKT IB-t tehát nemcsak közművelődési-ismeretterjesztő, egyetemi információs fórumnak, hanem a nemzedéki tudat szabadelvű kiformalójának, ideológiai megkötöttségektől mentes „szabadegyetemének” kell tekintenünk.³⁶ A testület szociális munkáját a főiskolások számára kiírt szövetségi pályázat reprezentálja, a beiratkozott ifjúság egy része – főként a református teológusok, Bíró Sándor irányítása mellett – in-

³² László Dezső *i. m.* 923.

³³ Csapody Miklós: *Program és nemzedék*. In: *Egy nemzedék iskolája*. Az Erdélyi Fiatalok (1929–1933). Korona Kiadó. Bp., 2009. 121.

³⁴ *A Székelyek Kolozsvári Társasága Ifjúsági Bizottságának egy évi munkája*. EF, 1930. június. I. évf. 6. 101.

³⁵ Mikó Imre: *Jogi szeminárium*. Uo. 1930. október. I. évf. 7. 114.

³⁶ Csapody Miklós: *i. m.* *Egy nemzedék iskolája* 123.

tenzíven foglalkozott az iparostanoncok szellemi gondozásával. Az SZKT ifjúsága 1930 nyarán 251 főt számlált.

Mikó ekkori kisebb írásai mozgalmi és napilapok rovataiban, felekezetének folyóiratában láttak napvilágot. Tudósítói és publicisztikai tevékenysége főként általános ifjúsági szervezeti tárgykörben (*Tájékoztató a romániai magyar főiskolai hallgatók számára*)³⁷ és unitárius egyházi (*A D. F. E. I. K. második egyetemességi nyári konferenciája*,³⁸ *Az Unitárius Nők Szövetsége*,³⁹ *A D. F. E. Ifjúsági Köreinek hírei*)⁴⁰ témakörökben mozgott. Ezt egészítették ki kulturális eseményekről hírt adó (*Modern apostolok. Gandhi és György János*,⁴¹ *Dr. Elekes Miklós előadása a pszichoanalízisről*,⁴² *Dr. Szádeczky Gyula előadása afrikai útvjáról*,⁴³ *Vetített képes előadás Dávid Ferencről*,⁴⁴ *Kovács Dezsőné – a magyar nőről*⁴⁵) és alkalmi (*Anyák napján*,⁴⁶ *A kolozsvári unitárius kollégium tornavizsgát rendezett*⁴⁷) beszámolóit.

Küzdelem a magyar egyesületért

Mikó első nagyobb közéleti küzdelme, melynek során tárgyalási, taktikai képességeit és személyes befolyását próbára tehetette, az országos magyar diák-egyesületért vívott harca volt. Miután az 1923. évi egyetemi szabályzat a hallgatók megengedett szerveződései formáinak tételes felsorolásában a „faji” (nemzeti) alapú egyesületet nem említette, az új kezdeményezések értelemszerűen az egyetemen kívüli lehetőségeket kutatták. Ez irányban nehézséget jelentett, hogy az EMKE⁴⁸ nem volt jogi személy, továbbá, hogy akkoriban még az SZKT is működésének elején tartott. Következő lépésük a *Kőrösi Csoma Sándor Kör* megalakítása volt 1927-ben, a magyar egyesület létrehozása azonban ismét elakadt.⁴⁹

Az új koncepciót 1929 nemzedékének jelentkezése hozta, amikor Péterffy Jenő jogszigorló, a kezdeményező bizottság elnöke vezetésével elkészült A Ko-

³⁷ Unitárius Közlöny, 1929. szeptember. XXXIX. évf. 9. 113–117.

³⁸ (Dicsőszentmárton, 1929. augusztus 23–26.). Uo.

³⁹ Keleti Újság, XII. évf. 1929. október 25. (név nélkül)

⁴⁰ *Az Unitárius Egyház Ifjúsági Melléklete*. 1929. karácsony

⁴¹ Erdélyi Szemle, 1929. VI. évf. 3–4. 19–21.

⁴² Keleti Újság, XII. évf. 1929. november 17. (név nélkül)

⁴³ Uo. XII. évf. 1929. november 25. (név nélkül)

⁴⁴ Uo. XII. évf. 1929. november (név nélkül)

⁴⁵ Uo. (név nélkül)

⁴⁶ Unitárius Közlöny, 1929. június. XXXIX. évf. 6. 83–84.

⁴⁷ Uo. 95.

⁴⁸ Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (1885–1946)

⁴⁹ Mikó Imre: *Egyetemi egyesület felé*. 49.

lozsvári egyetem magyar hallgatói egyesületének alapszabálya, amit Iuliu Hațieganu rektornak terjesztettek be. 1929 nyarán Hațieganu arra hívta fel a hallgatóság figyelmét, hogy a szabályzat csak fakultásonkénti sport- vagy regionális egyesületek alakítását teszi lehetővé. A szervezők tehát – nem mondva le a nemzeti alapú egyesületről – ezt a tanácsot követve a legtöbbit ígérő regionális forma mellett döntöttek. Ez irányt követve leendő szervezetüket *Székelység és Vidéke Akadémiai Körnek* nevezték el, a testület nemzeti jellegét pedig tervezetük két meghatározó pontja – a kör hivatalos nyelve a magyar, a tagfelvétel az elnökség elidegeníthetetlen joga – biztosította volna. A szabályzat tervezetét a rektor előzetesen jóvá is hagyta, engedélyt adva az előkészítés megkezdésére. Az 1929. június 23-án – már a hallgatók nagyobb részének szünidei távozása után –, László József elnökletével tartott alakuló közgyűlésen mintegy száz hallgató jelent meg. A nagy többség Szabó T. Attila vezetésével a kényszerű „regionalizmust” mégis elvetette, azzal érvelve, hogy ez a megoldás kifelé is elmélyítené a székely–magyar elkülönülés látszatát. Visszatértek tehát a korábbi elképzelésekhez, és a gyűlés egy, a Székelység és Vidékét a faji alapon álló egyesület felé közelítő szervezet előkészítésére adott megbízást.⁵⁰

Az ősz az alapszabály átdolgozásával telt el, mígnem hosszadalmas viták után világossá vált, hogy az ifjúság nem tartja kielégítőnek Hațieganu kétségtelesen gyakorlatias javaslatát, amit Péterffy be is jelentett a rektornak. A helyzetet tovább bonyolította, hogy már nemcsak a Székelység és Vidékét illető nézetkülönbségek mutatták az ifjúsági közélet belső ellentéteit, hanem egy további belső front is megnyílt. Ekkorra ugyanis kiéleződött az ellentét az SZKT körül csoportosuló és Székelységet részben támogató, általában szegény sorsú, „demokratikus gondolkodású” ifjúság, és a vele szembenálló diákcsoport között, melyben főként a jobb módú polgári és földbirtokos családok fiai kezdtek szervezkedni. Az SZKT támogatói a Székelység és Vidékét ellenző, húsz-harmincfős, ámde határozott fellépésű csoportot „Enyed és Vidékének” gúnyolták, miután többségük odavaló volt.⁵¹ A két „Vidék” szembenállásának végére egy emlékezetes, ugyancsak korjellemző affér tett pontot. Az „enyediek” közé tartozó, az erdélyi arisztokrácia külsőségeit utánzó Parecz György jogszigorló (Parecz Béla magyar-párti képviselő fia) egyik, sértőnek vélt kijelentése miatt párbajra hívta ki a „székelyek”

⁵⁰ Csapody Miklós: *Beszélgetés László Ferencsel*. Kolozsvár, 1977. augusztus 9. Kézirat.

⁵¹ Különösen akkor mérgesedett el a hangulat, amikor az „enyediek” egyik vezetője, Albrecht Dezső állítólag kijelentette: székely kollégáival csak azért ápolja a kapcsolatokat, mert majd ők fognak a Székelyföldön képviselőt csinálni belőle (László Ferenc szóbeli közlése, 1978).

elnökét, Péterffy Jenőt. Péterffy nem merete visszautasítani Pareczet, mert ez, úgymond a „felsőbb körök” párbajködexének megsértése, esetleges társadalmi diszkvalifikálásával járhatott volna. Elfogadta tehát az igencsak költséges szórazást jelentő kihívást, s noha vívókardot még nem vett kezébe, általános meglepetésre ő lett a párbaj győztese. Veresége után Parecz az ifjúsági közéletben kis ideig nem hallatott magáról, Péterffy váratlan sikerét pedig a demokrácia győzelmeként ünnepelték a „székelyek” között.⁵²

A színes epizód természetesen a legkevésbé sem befolyásolta az egyetemi egyesületért vívott küzdelem kimenetelét. A főiskolai törvény esetleges, kedvező tartalmú reformjában bíztak, ezért a rektornak, Emil Racovičanak 1930. március 26-án ismét nemzeti alapú egyesületre vonatkozó petíciót adtak át, amit Albrecht Dezső, Jancsó Béla, Mikó Imre, Szabó T. Attila és Ziegler (később Vásárhelyi Z.) Emil szerkesztett. A kérelem átadását megelőzően, 1930. március 16-án Mikó Imre vezetésével „impozáns, árnyalatokon felülálló, egyakarató” nagygyűlést tartottak, melyen a szöveget több mint 400 magyar hallgató fogadta el.⁵³ „Mikó Imre elnöklése alatt lefolyl tanácskozásuk olyan eredményre vezetett, amelyről Albrecht Dezső, az emlékirat előadója helyesen állapította meg, hogy ez a megnyilatkozásuk első öntudatos lépésük kifelé az államhatalom, az egyetem és más fajú diáktestvéreik felé.”⁵⁴

Emlékiratukat ki is nyomtatták, az Erdélyi Fiatalok szerkesztősége is árusította,⁵⁵ később megjelent a *Magyar Kisebbségben* is.⁵⁶ Bevezetőjében a kolozsvári magyar hallgatóság 1930/31-es, 20 százalékos felsőoktatási arányára hivatkozik, ami több, mint 600 főnyi hallgatóságot jelentett.⁵⁷ Az önálló diákszervezet mellett főként azzal érvelt, hogy „Egy faji alapon álló magyar diákegyesület megalakítását elhatározóan sürgetik a magyar egyetemi ifjúságnak mind szellemi, mind anyagi érdekei. Ezen elsőrendű érdekek, melyek az egyesület működésének keretében nyernének kielégítést, a következők: 1. Tanulmányaikban szűkös anyagi

⁵² Miután a párbajról értesült, Márton Áron, aki akkor kolozsvári egyetemi lelkész volt, állítólag a két, derékig meztelen felet a templomban megvesszőzte (Csákány Béla szóbeli közlése, 1977).

⁵³ Mikó Imre: *Egyetemi egyesület felé*. 50.

⁵⁴ *A kolozsvári tudományegyetem magyar hallgatóinak emlékirata*. MK, 1930. április 16. IX. évf. 8. 253.

⁵⁵ EF, 1931. február. II. évf. 2. 42.

⁵⁶ *A kolozsvári egyetem magyar hallgatóinak emlékirata faji alapon való szervezkedésük ügyében*. (Társszerkesztők: Albrecht Dezső, Jancsó Béla, Szabó T. Attila, Ziegler Emil). MK, 1930. április 1. IX. évf. 7. 253–259.

⁵⁷ A kolozsvári Lyceum könyvtár kérdőíveinek adatai szerint az 1932/33-as tanévben 674 magyar hallgató tanult Kolozsváron. Uo. 1933. május 16. XII. évf. 10. 318.

körülményeik miatt akadályozott magyar diáktársaink segítése. 2. Kulturális ismereteink bővítése önképzés és konferenciák útján. 3. [A] Román diáktársainkkal eddig egyénenként fennálló jó viszony öntudatosítása, elmélyítése és kollektív tételük egymás problémáinak megismerése, kölcsönös megtárgyalása és egymás kultúrájának közelebb hozása által.”⁵⁸ A befejezésben (minden bizonnyal saját fogalmazásában) Jancsó Béla egykori programcikkének alap gondolatára ismerni: „Ez az egyetem keretei között való testületi elhelyezkedés és a más nemzetiségű hallgatókhoz való őszinte közeledés csak akkor történhet fajoknak az emberi értékek magaslatán való találkozása jegyében, ha az egyetem bármilyen anyanyelvű polgárának meg van engedve a faji alapon való szervezkedés.”⁵⁹ Racovița rektor a memorandumot megértéssel fogadta: kifejtette, hogy noha a kisebbségi egyesületalakítási jog törvénybe iktatását nem tartja valószínűnek, az egyetemi tanács hajlandó a magyar szervezet létrehozásához hozzájárulni oly módon, hogy az nem hivatalos (recunoscut), hanem csak engedélyezett (autorizat) egyesület lesz. Ugyancsak ő ajánlotta a memorandumnak Costachescu oktatási miniszternek való bemutatását, s kérte az egyesület részletes terveit. A szervezők ki is dolgozták a KMEHE alapszabályát, majd – az egyetem épületében rektori engedéllyel akkor először – 1930. május 4-én közgyűlést tartottak, amelyen 372 hallgató fogadta el a tervezetet és a demokratikus választási ügyrendet.⁶⁰

Az egyetem kezdeti jóindulatának múltával a politikai huzavona a végleges – jóváhagyó vagy elutasító – döntés helyett újabb átmeneti félmegoldáshoz vezetett. A rektorátus 1930. november 13-án kelt leiratában közölte, hogy „az egyesület, mivel a tagfelvétel kritériumának a faji származást veszi, nem ismerhető el egyetemi szervezetnek.”⁶¹ A KMEHE vezetői ekkor a régi-új rektorral, Iuliu Hațieganuval és Iacob Iacobovici egyetemi szenátorral, az új főiskolai törvényt előkészítő bizottság tagjával kezdtek újabb, a kiindulási helyzethez és érvekhez minduntalan visszakanyarodó, kevés sikerrel kecsegtető tárgyalásokat. Az egyetem lényegében változatlan álláspontja szerint ugyanis csak olyan magyar szervezet alakítására van lehetőség, amely kulturális és regionális alapon, magyar tudós neve alatt jön létre, és a diáksegélyezést tűzi ki célul. Az ifjúság eztán határozott az *Erdélyi egyetemi hallgatók Bolyai művelődési köre* megszervezése mel-

⁵⁸ Uo. 1930. április 16. IX. évf. 8. 255.

⁵⁹ EF, 1931. január I. évf. 1. 5.

⁶⁰ K.M.E.H.E. EF, 1930. május. I. évf. 5. 76–77. (Az utolsó bekezdés Jancsó Béla fogalmazása)

⁶¹ Mikó Imre: *A K.M.E.H.É.-től a Bolyai Körig*. Uo. 1931. január. I. évf. 1. 9.

lett: „Amíg az emlékirat ügye eldől, megalakítjuk a Bolyai Kört, melyben érdekeink ideiglenes kielégítést kapnának. Ha a főiskolai törvény megengedi a faji alapon való szervezkedést az egyetem keretein belül, a Bolyai kör átalakul magyar egyetemi hallgatók faji alapon álló egyesületévé.”⁶² A dokumentumot a rektori leirat szerinti módosításokkal 1930. december 14-én fogadta el a közgyűlés, amely Szász Tibort és Mikó Imrét bízta meg azzal, hogy adja át Iacobovici-nak, Dimitrie Gustinak és Nicolae Iorgának. A közgyűlés Dsida Jenő helyzetismertetése után a Bolyai Kör egyik alelnökévé, rövidesen elnökévé Mikót választotta, a választmány tagja lett Jancsó Elemér és László Ferenc is. A Mikó vezette küldöttséget december 19-én fogadta Bukarestben Costachescu oktatásügyi miniszter, aki megígérte, hogy a 467 aláírással ellátott memorandumot a törvény-előkészítő bizottság elé terjeszti. A küldöttek találkoztak Gustival és Iorgával is, aki még az ősszel miniszterelnök lett. Noha Iorga az emlékiratot nem volt hajlandó átvenni, kijelentette, hogy ha a magyar egyesület engedélyezése tőle függene, megadná a hozzájárulást. A memorandumot Mikóék megbízatásuk szerint, bukaresti útjukat megelőzően Iacobovici szenátornak is átadták.

Az egyesületi küzdelem, Mikó diákpolitikai működésének mindaddig legnagyobb vállalkozása, hamarosan mégis megfeneklett. Amikor ugyanis 1931. március végén a főiskolás törvény javaslatát a bukaresti szenátus elé terjesztették, ahol Sándor József magyarpárti szenátor egyedül állt ki a kolozsváriak memorandumja mellett, már megtárgyalására sem kerülhetett sor. A II. Károly visszatérése és trónra lépése miatt bekövetkezett zűrzavaros belpolitikai helyzet ugyanis a Mironescu-kormány távozásához vezetett, feloszlatták a parlament mindkét házát is. Közben a kolozsvári egyetem vezetői a Bolyai művelődési kör engedélyezését is elutasították: a szabályzatot és az ügyrendet formai okokra hivatkozva visszaadták, újabb átdolgozását és hozzácsatolt tagnévsort is kértek. A diákság közgyűlése hiába hajtotta végre a módosításokat,⁶³ az egyetem végső válasza az ügyet lezáró elutasítás volt. A magyar diákegyesület elgondolása így egyszerre hiúsult meg a bukaresti kormány és a kolozsvári egyetem ellenállása miatt, amin, végső soron – a húszas és későbbi évek román állami oktatáspolitikai céljainak ismeretében – nem lehet csodálkozni. A ritkán megnyilvánuló jó szándék biztatásai mindvégig üres gesztusok, formális és megnyugtatónak szánt ígéretek maradtak, mígnem 1932. április 22-én kelt végleges válaszával Iorga miniszterelnök lezárta a kérdést. Ellentétben ígéretével, hallani sem akart az egyesületről, és az

⁶² Uo. 10.

⁶³ Mikó Imre: *Az egyetemi hallgatók szervezkedésének újabb fejleményei*. Uo. 1931. május–június. II. évf. 5–6. 120.

alapítási ügyeket egy majdani, konkrét esetekben összeülő állami bizottság hatáskörébe utalta.⁶⁴

Miután Mikó 1930 tavaszán az Erdélyi Fiatalok főmunkatársa lett, *Úttörő fiatalok* című kétrészes közleményében elsőnek a felvidéki diákmozgalmakról adott részletes áttekintő képet, példának állítva őket az új erdélyi nemzedék elé.⁶⁵ Sokoldalú szervezői, előadói, publicisztikai tevékenysége ez évben bontakozott ki. Szinte kizárólag az Erdélyi Fiatalok, az unitárius egyházi sajtó és a *Keleti Újság* hasábjain közölt híradásokat, itt is, ott is egymás kezdeményezéseiről, akcióiról, mozgalmi munkákról, gyakorta név nélkül: *Az unitárius ifjúság munkában az Erdélyi Fiatalokban*,⁶⁶ az *Erdélyi Fiatalokról a Kévekötésben*,⁶⁷ *A Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Körének egyetemi hallgató csoportjáról az Erdélyi Fiatalokban*,⁶⁸ *A regősmozgalomról*,⁶⁹ *A testvérfelekezetek munkájáról* (Beszámoló a Róm. Kath. Népszövetség Ifjúsági Tagozata és az I. K. E. munkájáról)⁷⁰ és az *Ifjúsági lexikonról* (10 ifjúsági körű életben előforduló szó magyarázata) a *Kévekötésben* tett közzé összefoglalókat.⁷¹

Hírt adott a Koós Ferenc Kör Diákosztályának március 30-i és április 5-i rendezvényeiről is, amikor „A bukaresti egyetem magyar diáksága először mutatkozott be önálló műsorral a regáti magyarság előtt.”⁷² Nyáron László Dezsővel már a folyóirat pesti kapcsolatait szervezte.⁷³ Beszámolt a DFEIK őszi, nagyajtai konferenciájáról, ahol mintegy budapesti küldetése folytatásaként az unitárius ifjúság követendő útját az egyetemes magyar mozgalmakkal való együttműködésben jelölte meg. *Egyetemi egyesület felé* című összefoglalója⁷⁴ és *Az unitárius ifjúság hírei az Erdélyi Fiatalokban*,⁷⁵ legtöbb felekezeti vonatkozású, szűkszavú

⁶⁴ Mikó Imre: *A főiskolai törvény és a magyar diákegyesület*. Uo. 1932. november. III. évf. 6. 107.

⁶⁵ (Szlovenszko magyar ifjúságának munkája a „Vetés” tükrében) I. Uo. 1930. január. I. évf. 1. 12–13. és 1930. február. II. évf. 2. 25–27.

⁶⁶ Uo. 1930. január. I. évf. 1. 15.

⁶⁷ Uo. 1930. február. I. évf. 2. 19. (név nélkül)

⁶⁸ Uo. 31. (név nélkül)

⁶⁹ Uo. 17.

⁷⁰ Uo. 18.

⁷¹ *Kévekötés*, 1930. I. évf. 3. 15.

⁷² EF, 1930. május. I. évf. 5. 80.

⁷³ *Jancsó Béla levele Balogh Edgárhoz*. Kolozsvár, 1930. szeptember 11. In: *Erdélyi Fiatalok. Dokumentumok, viták (1930–1940)*. Közzéteszi László Ferenc és Cseke Péter. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1986. (A továbbiakban: EF-dok.) 105.

⁷⁴ EF, 1930. április. I. évf. 4. 49–50.

⁷⁵ Uo. 64. (név nélkül)

diákpolitikai írása tárgyilagos információkkal a Kévekötésben jelent meg.⁷⁶ Ugyancsak a magyar egyetemi egyesület próbálkozásait idézte föl Jancsó Bélával együtt az Erdélyi Fialalokban,⁷⁷ saját egyháza fiatalságának újabb terveiről pedig az Unitárius Közlönyben⁷⁸ és a Keleti Újságban számolt be,⁷⁹ az 1930/31-es tanév kezdetén a jogi szeminárium tervezett programját foglalta össze.⁸⁰ Nemsokára Péterfy László kiadásra váró regényéről adott hírt; a szerző „akkor ment ki annyi társával együtt Pestre tanulni, amikor itthon tetőfokát érte el a bakkalaureátusi bukáshullám a kisebbségi iskolákban. S a kis egyéni tragédiákból generációs tragédia született, annak az ifjúságnak a tragikum, mely Erdélyből fiatal fővel Magyarországra szakadt, s ott sajátos lelkével árván és megértetlenül hiába keres bekapcsolódást a főváros lüktető életébe.” A regényben „Benne van a Nyárád menti székely városkától a kolozsvári kollégiumon, önképzőkörön, érettségén át a budapesti egyetemig egy erdélyi fiú életkeresése.”⁸¹ Miután az Erdélyi Fialalokban Balázs Ferenc Kévekötéséről adott hírt,⁸² *Az erdélyi magyar egyetemi ifjúság tíz éve* címmel az Unitárius Teológiai Akadémia Önképzőkörében tartott előadást.⁸³

Balázs Ferenc, a Tizenegyek és az Erdélyi Fialalok meghatározó alakja, a fiatal Mikónak unitáriusként is idősebb barátja és példaképe volt.⁸⁴ Egyik „saját” lapja mellett (a másik a Kévekötés volt) a *Korunk* munkatársaként, sőt a *Falvak*

⁷⁶ *Konferencia küszöbén*. 1930. I. évf. 4. 2–3. (A nagyajtai unitárius ifjúsági konferenciáról beszámoló folyóiratszámot Mikó Imre állította össze). *A konferencia hírei* (1930. I. évf. 4. 2–3.), *A konferencia margójára* (1930. I. évf. 4. 3.), *Tudnivalók a konferenciáról* (1930. I. évf. 4. 3–4.).

⁷⁷ *K. M. E. H. E.* 1930. május. I. évf. 5. 76–77.

⁷⁸ *Zsoltár pályázat* (1930. május. XL. évf. 5. 110–111.), *Ifjúsági daloskönyv* (1930. augusztus. XL. évf. 8. 155.), *Harmadik ifjúsági konferencia* (1930. augusztus. XL. évf. 8. 156–158.)

⁷⁹ *Egyház és iskola*. Ifjúsági konferencia Nagyajtán (XIII. évf. 1930. szeptember 18.), *Dr. Paál Árpád „családvédő törvényeinkről”* (XIII. évf. 1930. október 1., utóbbi név nélkül)

⁸⁰ *EF*, 1930. október. I. évf. 7. 114.

⁸¹ Péterfy László: *Holnap leszek húsz éves*. Ismertetés. *Uo.* 1930. október. I. évf. 7. 118.

⁸² *Uo.* 1930. október. I. évf. 7. 118. (név nélkül)

⁸³ *Uo.* 1930. november. I. évf. 8. 144.

⁸⁴ L. Mikó Imre: *Rög és nagyvilág*. Harminc éve halt meg Balázs Ferenc. *Korunk*, 1967. augusztus. XXVI. évf. 8. 1081–1083., uő: *Egy este Balázs Ferencnél*. Utunk évkönyv '69. 170–172., *A világljáró Balázs Ferenc*. In: Balázs Ferenc: *Bejárom a kerek világot (1923–1928)*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1975. 5–32., *Balázs Ferenc most volna 75 éves*. Keresztény Magvető, 1976. CXXXII. évf. 3–4. L. még az *Akik előttem jártak* (1976), *A csendes Petőfi utca* (1978) és a Balázs Ferenc-monográfia (Mikó Imre–Kicsi Antal–Horváth Sz. István: *Balázs Ferenc*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1983.) vonatkozó fejezeteit.

Népe terjesztőjeként is működött. Unitárius parókiáját 1930 áprilisában foglalta el a közeli Mészkon; Kolozsvárról való távozása és szerteágazó ottani, Aranyos vidéki munkássága ellenére kapcsolatuk változatlan maradt. Balázs korabeli megítélésére jellemző, hogy amikor meghalt, püspöke, Boros György 1937. május 14-én naplójába ezeket írta: „Ma a fiatalság tekintélyes csoportja siratja Balázs Ferencet, a mézskői papot. Tegnap temették el. Aki 40 évet szolgált, nem részesült nagyobb megbecsülésben, mint ő, aki egymagára meg akarta javítani a Székelyföldet, azután az Aranyos vidékét. A *Rög alatt* címen írta meg, mit akart, mert még csak az akarásig jutott. A javulást, a megértést és a kitartást csak ritkán akarják magukévá tenni. Nehéz pályát választott. Engem, a püspököt sokat illeltek hibáztatással, mert a már nyolc éve beteges ifjút kineveztem Mészköre papnak, holott ő kevesebb szavazatot kapott. Nem bántam meg, pedig sokszor kellett beidézniem, vallatnom és figyelmeztetnem, hogy a papnak Isten nélkül élni, és célt érni nem lehet. Először nem akarta kiejteni Isten nevét, pedig tudott imádkozni a maga módja szerint. Először igen magasan járt a nép gondolkozása felett, de elégnék tartotta, ha 4–5 hallgatója volt. Sok kiváló tulajdonsága volt. Kolozsvárt sok estén hallgattam. Pompás stílussal, nagy áttekintéssel kezelte tárgyát, akár tapasztalatait sorolta fel, akár terveit tárta elő. Apostolnak érezte magát s azok módjára vándorolt télen, nyáron gyenge öltözetben, vegetáriánus hiányos táplálékkal, s fagyos időben biciklin. Szegénynek *Bejárom a kerek világot* című könyve meglepő volt. A *Rög alatt*ban mondja el terveit, jó és balsikereit, s azt a makacs neveltlenségét, hogy ő még Ferencz József püspök előtt sem állt fel. Temetésén a fiatalok szépen tüntettek mellette, 6–8 beszéd hangzott el Mészkon, hová pihenni kivitték. Feleségének és kis fiának [sic!] a jövője bizonytalan. Résztvevélet írtam az asszonynak angolul, mert ő Amerikából jött utána országon, világon keresztül. Jól megértették egymást. Az asszony hitt neki és kedvesen tudta mondani, hogy 'Feri csak jót akar.'”⁸⁵

⁸⁵ Boros György unitárius püspök naplója 1926–1941. Az előszót írta Szabó Árpád. Sajtó alá rendezte és bevezető tanulmánnyal ellátta Kovács Sándor és Molnár B. Lehel. Az Erdélyi Unitárius Egyház Nagykönyvtárának kiadványai I. Unitárius Egyház. Kolozsvár, 2001. 175. L. még a *Temetése* c. beszámoló: *Fiatalok*, 1937. VIII. évf. 2. 2. Balázst egykori tanára, Pálffy Márton is barátilag rólta meg „kereszténység nélküli unitarizmusáért”: „Ahogy és amint lelkesedik, abban van sok bájos naivságú zöltség is, de ahogy benyomásairól számot ad, az befejezett művészet.” Benczédi Pál súlyosabban ítél: „Ez a szellemi és erkölcsi fegyelmetlenség hajmeresztő példája, az egyénieskedés igazi torzképe.” Idézi Mikó Balázs útirajza előszavában, I. *A világjáró Balázs Ferenc*. In: Balázs Ferenc: *Bejárom...* 16. Az Erdélyi Fialalokban László Dezső búcsúztatta, I. *Fialalok*, 1937. VIII. évf. 2. 1–2.

Amikor a mozgalom kirobbanóan sikeres első évének végén, 1930. november 3-án, az SZKT helyiségében megalakult az Erdélyi Fiatalok Faluszemináriuma, Mikó Imre *Az ifjúság és a falu* című előadásával lépett az Unitárius Teológia hallgatósága elé.⁸⁶ Lapja hasábjain ez után is szervezeti tájékoztatókat és „iránymutatásokat” közölt: *Hogyan fogadták az Erdélyi Fiatalokat?*,⁸⁷ *Az Unitárius Teológiai Akadémia Önképzőköre*,⁸⁸ *Az ifjúsági szervezkedés társadalmi iránya*,⁸⁹ *A kolozsvári egyetem tíz éve és a kisebbségek*⁹⁰ és *Ismerkedési est*.⁹¹

Felekezetének kiadványaiban főként történeti összefoglalókat tett közzé: az *Ifjú unitarizmust*⁹² és *A D. F. E. I. K. Egyetemes Szervezetének 1929–30. évi működése* című visszatekintést,⁹³ s az esztendő végén tudósításaival visszatért a Keleti Újsághoz, hiszen mégoly rövid írásainak ottani megjelenése mozgalmának, s személy szerint neki, a kezdő publicistának is rangot jelentett (*Gyermekdelután. A Romániai Magyar Kisebbségi Nők Központi Titkársága gyermeknyaralattási akciójáról*),⁹⁴ *Dóriné Kováts Jolán előadása*,⁹⁵ *Balázs Ferenc két előadást tart*,⁹⁶ *Felhívás a kolozsvári magyar főiskolai hallgatókhoz*,⁹⁷ *Dr. Sulyok Istvánné előadása*.⁹⁸

Első szakmai ismertetése Egyed István *A kisebbségi kérdés* című művéről az Erdélyi Múzeumban ekkor jelent meg.⁹⁹ 1930. december 19-én Bukarestben, a Koós Ferenc Körben tartott előadást „az erdélyi magyar ifjúság most bontakozó új ideológiájáról”.¹⁰⁰ Ekkor vette fel a kapcsolatot Dimitrie Gustival, a román fa-

⁸⁶ Sükösd Pál: *Az Unitárius Teológiai Akadémia Önképzőköre*. EF, 1930. december. I. évf. 9–10. 168.

⁸⁷ Uo. 1930. november. I. évf. 8. 143.

⁸⁸ Uo. 144. (név nélkül)

⁸⁹ Uo. 1930. december. I. évf. 9–10. 149–150. (név nélkül)

⁹⁰ Uo. 154–156.

⁹¹ Uo.

⁹² *Kévekötés. A Dávid Ferenc Egyetemi Ifjúsági Köreinek (D. F. E. I. K.) története 1900–1930. Unitárius Naptár. Kolozsvár, 1930. 71–73.*

⁹³ Főtanácsi Jegyzőkönyv, 1930.

⁹⁴ Keleti Újság, XIII. évf. 1930. november 12.

⁹⁵ Uo. XIII. évf. 1930. november 18.

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ Uo. XIII. évf. 1930. december 4.

⁹⁸ Uo.

⁹⁹ 1930. XXXV. köt. Új folyam. 7–9. 300–305.

¹⁰⁰ EF, 1931. január. II. évf. 1. 11.

lumunkáról és a bukaresti monografikus szociológiai iskola tevékenységéről azonban már csak az Erdélyi Fiatalok 1931. évi faluszáma adott hírt.¹⁰¹

1931 januárjában Ermi Okim álnéven megírta, társaival egybeszerkesztette a hagyományos januári kolozsvári magyar diákbál alkalmi lapját,¹⁰² kiadta joghallgatóknak szóló gyakorlati tájékoztatóját,¹⁰³ és a mozgalmi-felekezeti diákpolitika eseményeiről az elkövetkező mozgalmas hónapokban sem szűnt meg hírt adni. Különösen e tárgykörben közölt összefoglalói, *A kolozsvári magyar egyetemi hallgatók második emlékirata*¹⁰⁴ és *A K. M. E. H. É.-től a Bolyai Körig*¹⁰⁵ forrásértékűek, hasonlóan az Erdélyi Fiatalok és a Kévekötés hasábjain megjelent alkalmi híradásaihoz, közleményeihez: az *Iffúsági egység felé*,¹⁰⁶ a *Falu-ankét*,¹⁰⁷ *A Kévekötés*,¹⁰⁸ a *Mit keresünk a faluban?*¹⁰⁹ és a *Töretlen úton*.¹¹⁰ Az unitárius ifjúsági daloskönyv¹¹¹ megjelenése idején, 1931 márciusában Mikó az Erdélyi Fiatalok Faluszemináriumában a magyarországi és csehszlovákiai ifjúsági mozgalmakról közölt ismertetést.¹¹² Társaival együtt hamarosan bejárta a Székelyföldet is, ahol programismertető előadásokat tartottak,¹¹³ s közben hírt adott *A bukaresti diákbál rendezvényéről*¹¹⁴ és *Az egyetemi hallgatók szervezkedésének újabb*

¹⁰¹ Demeter Béla: *A román ifjúsági falumunka*. Uo. 1931. május–június. II. évf. 5–6. 100–102.

¹⁰² *Amíg egy diákbál eljut odáig*. M.[agyar] D.[iák] B.[ál] (alkalmi lap). Kolozsvár, 1931. január 18. A báli újságot Balogh Zoltán, Gyallay Pap Zsigmond, Jancsó Béla, Mikó Imre és Szász Béla állította össze. Uo. 1931. január. II. évf. 2. III. borító.

¹⁰³ *Ghidul studentilor în drept*. Keszezy Albert kiadása. Kolozsvár, 1931.

¹⁰⁴ A KMEHE megbízásából (Név nélkül; társszerzők: Pap Ferenc, Szász Tibor, Dsida Jenő, Gyallay Pap Zsigmond). EF, 1931. január. II. évf. 1. 4–6.

¹⁰⁵ Uo. 9–11.

¹⁰⁶ Uo. 11–12. (név nélkül)

¹⁰⁷ Uo. 17.

¹⁰⁸ Uo. 21. (név nélkül)

¹⁰⁹ Kévekötés, 1931. január. III. évf. 1. 6–7.

¹¹⁰ Uo. 1931. február. III. évf. 2. 1–2.

¹¹¹ Balázs Ferencsel és Szent-Iványi Sándorral. Kiadja a Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Köreinek Egyetemes Szervezete. Cluj-Kolozsvár, 1931.

¹¹² *A külföldi magyar ifjúsági mozgalmak*. 1931. március. *Az Erdélyi Fiatalok nyilvános előadásai*. EF-dok. 479.

¹¹³ *Az Erdélyi Fiatalok előadásai*. EF, 1931. március. II. évf. 3. 64., *Az Erdélyi Fiatalok székelyföldi előadásai*. Székely Közélet, XIV. évf. 1931. április 1., *Az Erdélyi Fiatalok székelyföldi előadásai*. Uo. 1931. április 12., *Az Erdélyi Fiatalok Székelyudvarhelyen és Oklándon*. EF, 1931. április. II. évf. 4. 78., *Az Erdélyi Fiatalok Székelyudvarhelyen és Oklándon* (társ-szerző: Demeter János). Székely Közélet, XIV. évf. 1931. április 28.

¹¹⁴ EF, 1931. március. II. évf. 3. 62.

fejleményeiről is.¹¹⁵ Nem hanyagolta el a tájékoztatást az unitárius hallgatók munkájáról sem; ezek a beszámolóit az Erdélyi Fiatalokban és a Keleti Újságban láttak napvilágot: *A D. F. E. I. K. falumunkája*,¹¹⁶ *A Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Körök Egyetemes Szervezete*,¹¹⁷ *A IV. unitárius ifjúsági konferencia*.¹¹⁸ V. Moldovan *Curs elementar de drept bisericesc comparativ* (Az összehasonlító egyházjog elemi kurzusa) című munkájáról a Keresztény Magvetőben adott ismertetést.¹¹⁹

Közben az unitárius ifjúság 1931. augusztus 20–24-i nyáradszentlászlói találkozóján „Az ifj. Ferencz József, Mikó Imre és ifj. Ürmösi Károly által 'Vallás, fajiság és szociálizmus' címen szervezett ankét a legélénkebb vitára adott alkalmat. A fent jelzett koordinálás átment a köztudatba. A vallás tehát lelki nevelői erejénél fogva egy szociálisabb jövő előharcosa lehet az által, hogy egy olyan társadalom kialakításán dolgozik, amelyben a dolgozó, produktív elemek érvényesülnek, s ahol az összekötő kapocs a faji kultúrközösség [...] A konferencia a fiatalság osztályok feletti generációs összefogásának, a vallás, fajiság és szociálizmusból kialakuló világnézete és a falumunka gyakorlati megoldásának jegyében zajlott le.”¹²⁰

Ugyanez év nyarán látott napvilágot az *Új Arcvonal* antológiája, Bányai László, Debreczeni László, Jancsó Elemér, Méliusz József és mások verseivel és tanulmányaival, az utóbbiak közt László Dezső nevezetes *A kisebbségi élet ajándékai* című írásával.¹²¹ Az antológiában Mikó annak ellenére sem szerepelt, hogy a könyv szerzői javarészt az Erdélyi Fiatalok törzsgárdájához tartoztak. 1931 őszétől 1932 januárjáig inkább újraszervezte, majd vezette a Faluszemináriumot, októberben pedig megjelent első írása Jakabffy Elemér folyóiratában, amely *A Magyar Népliga Szövetség emlékirata a „Les Minorités Nationales”-ban* cím alatt a romániai kisebbségek iskolaügyében született dokumentum ismertetését adta.¹²² Kiss Árpád *A kisebbségi kérdés román irodalmának bibliográfiája* című munká-

¹¹⁵ Uo. 1931. május–június. II. évf. 5–6. 119–120.

¹¹⁶ Uo. 1931. március. II. évf. 3. 63.

¹¹⁷ Uo. 1931. május–június. II. évf. 5–6. 120.

¹¹⁸ Keleti Újság, XIV. évf. 1931. augusztus 28

¹¹⁹ 1931. július–október. XL. évf. 4–5. 228–230.

¹²⁰ Cseke Péter: *Egyetemes unitárius ifjúsági konferencia*. EF, 1931. október. II. évf. 7. 140. (A cikk szerzője és a vele azonos nevű irodalomtörténész külön személyek – Cs. M.)

¹²¹ Tizenkilenc fiatal erdélyi író antológiája. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R.-T. Cluj-Kolozsvár, 1930.

¹²² MK, 1931. október 16. X. évf. 20. 746–749.

ját, melynek fejezetei ugyancsak a Magyar Kisebbségben láttak napvilágot, az Erdélyi Fiatalok *Fiatalok munkája* című rovatában méltatta.¹²³

A kolozsvári unitárius főiskolásokat tömörítő hallgatói egyesület 1931. november 5-én jött létre, „mint a Dávid Ferenc ifjúsági körök egyetemes szervezétének egyik alosztálya. A bukaresti és kolozsvári unitárius főiskolások egy táborban való megszervezésére a nyári egyetemes konferencia egy intellektuel bizottságot küldött ki Mikó Imre elnökletével.”¹²⁴ Az unitárius fiatalok népszerű vezetőjeként számolt be *Ifjúsági életünk szervezeteiről*,¹²⁵ s adott helyzetképet *Unitárius fiatalok a kolozsvári egyetemen* címmel.¹²⁶

1932 januárjától novemberéig az Országos Magyar Párt jogvédő irodáját vezette. Anyagi okból is szüksége volt a hasznosnak ígérkező munkára, e mellett a fővárosban tökéletesen meg akart tanulni románul.¹²⁷ Bukarestbe megérkezve Mikó nemcsak az iroda irányítását (sokkal inkább napi kulimunkával járó elemi működtetését) vette át. Már az első napokban megismerkedett az ott tanuló magyar fiatalság mindennapi életével is, akiknek helyzetét, létszámát, sorsuk alakulását addig jobbra maga is csak a Magyar Kisebbség, az Erdélyi Fiatalok és a napisajtó hasábjairól ismerte.¹²⁸ E két, idejének java részét fölemészítő politikai és mozgalmi foglalatossága mellett lapja bukaresti diákkapcsolatait szervezte, készülő munkája, *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés* kiadását intézte, és az Erdélyi Fiatalokhoz fűződő, mind jobban lazuló kapcsolatán töprengett (nyártól kezdve nem vállalta a falumunka további irányítását sem). Sajat folyóirata mellett alkalmanként vitatkozva, vagy csak hírt adva, továbbra is tudósított a diákpolitikai fejleményekről: *Értsük meg egymást* címmel a Kévekötésben,¹²⁹ *Magyar Diáknap készül Bukarestben* és *A bukaresti magyar diáknap* cím alatt a Keleti Újságban.¹³⁰ Aurelian Cozac *Az ukrán ifjúság az ukrán népért* című írását Mikó fordította románból magyarra az Erdélyi Fiataloknak.¹³¹ Ugyanitt jelent meg *Falu-Szemináriumunk munkája [az] 1931–2. évben* című beszámolója,¹³² továbbá A

¹²³ EF, 1931. november–december. II. évf. 8–10. 61.

¹²⁴ Csiky Andor: *Az unitárius főiskolások szervezkedése*. Uo. 1931. november–december. II. évf. 8–10. 162.

¹²⁵ Uo. 1931. október. II. évf. 7. 131–133.

¹²⁶ *Unitárius Naptár*. Kolozsvár, 1931. 127–131.

¹²⁷ Balázs Sándor: *Mikó Imre. Élet- és pályakép*. Kéziratok, dokumentumok (1933–1968). Polis Könyvkiadó. Kolozsvár, 2003. 35.

¹²⁸ Bakk Péter: *A bukaresti magyar diákok*. EF, 1930. március. I. évf. 3. 43.

¹²⁹ 1932. IV. évf. 1. 3–4.

¹³⁰ XVI. évf. 1932. február 24. és XVI. évf. 1932. március 6.

¹³¹ EF, 1932. június. III. évf. 5. 80.

¹³² Uo. 81–82.

főiskolai törvény és a magyar diákegyesület című tájékoztató írása.¹³³ *Tiszta vizet a pohárba* címmel a *Bukaresti Magyarságban* közölt vitairatot,¹³⁴ augusztus 23-án pedig a homoródkarácsonyfalvi unitárius ifjúsági konferencián ismertette a bukaresti unitáriusok helyzetét.¹³⁵ Az unitarizmusról szóló *Az ifjúság vallása* című közleménye már a következő év tavaszán jelent meg.¹³⁶

Miután a bukaresti magyar hallgatók Mikó nevét és diákpolitikai tevékenységét ismerték, rokonszenvvel fogadták, ő pedig az OMP-nál járt közben diák-társai helyzetének javításáért. 1932 januárjában Demeter János *Román, magyar és szász ifjúsági vezetők mondanak véleményt az egyre nehezebbé váló társadalmi elhelyezkedés nagy kérdéséről* cím alatt az *Ellenzék* hasábjain ezt írta: „Találunk a kisebbségi ifjúságban is olyan embert, aki a megoldás szempontjából szükségesnek és anyagilag képtelennek látja a társadalmi kereteket, s nézeteivel szélesebb térbe emelkedik. Mikó Imre joghallgató, a Bolyai Kör elnöke az, aki a románok, magyarok és szászok végzett embereinek közös osztályszervezkedéséhez s a gazdasági élet alapvető átszervezéséhez fűzi a javulás reményeit.”¹³⁷ Az általa megszervezett bukaresti magyar diáknapon, 1932. február 28-án „Mikó Imre kolozsvári kiküldött tolmácsolta a kolozsvári diákegyesületek üdvözlését, majd ismertette az ottani magyar főiskolások több egyesület keretein belül kifejtett – a közművelődési propaganda és az önművelés szolgálatába álló – tevékenységét és egyesületi törekvéseiket, melyeknek végső célja az összes romániai magyar diákság közös frontba való hozása [...] Mikó Imre az elhelyezkedés problémájáról tartott előadást. A magyar intellektuelek elhelyezkedésénél fennálló nehézségek okát a társadalmi és politikai autonómia hiányában látja, melynek megvalósítása nélkül a magyar tömegek a magyar intellektueleket eltartani nem tudják. E cél elérése érdekében első lépésként egy pályaválasztási tanácsadó felállítását tartja szükségesnek, mely olyan pályákra irányítaná az egyetemre tóduló magyar ifjúságot, mely tereken a magyar társadalom felvevő képessége még nincs kiaknázva.”¹³⁸

¹³³ Uo. 1932. november. III. évf. 6. 107–108.

¹³⁴ III. évf. 1932. július.

¹³⁵ Kovács Domokos: *Beszámoló a D. F. E. E. Sz.-nek ötödik konferenciájáról*. EF, 1932. november. III. évf. 6. 115.

¹³⁶ Önvallomások. Kévekötés, 1933. V. évf. 9–10. 7–9.

¹³⁷ Demeter János: *Századunk sodrában*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1975. 130–131.

¹³⁸ Szász Kálmán: *A bukaresti magyar diáknap*. EF, 1932. március–április. III. évf. 3–4. 62. L. még Mikó interjúját *Az elhelyezkedés problémájához* címmel: *Ellenzék*, 1932. január 2. LIII. évf. 1.

Az Erdélyi Fiataloknak 1932 tavaszán írt levelében Mikó a bukaresti politikáról, és arról számolt be, hogy nemcsak a Koós Ferenc Kör munkájába kapcsolódott be, hanem mozgalmuk bukaresti falukutatói kapcsolatait is folyamatosan szervezi, keresi az együttműködést a román, a szász és az ukrán diáktársakkal, egyesületekkel is. „Amikor az Erdélyi Fiatalokat megküldtéték, a szenátus már letárgyalta a főiskolai törvényt, tehát a lapot nem adtam át Sándor Józsefnek. A szenátusban nagy összeszólalkozás volt Iorga és Sándor között éppen az egyetemi törvényből kifolyólag, amiről a lapok nem is emlékeztek meg. Iorga ugyanis hallani sem akart ilyen egyletek engedélyezéséről. A parlamentben még nem tárgyalják a törvényt, mert a diákok olyan tüntetéseket rendeznek, hogy pl. a tegnap elszakították a villamosdrótokat, s a forgalom megállott a bulevardon, a Calea Victorieien, egy rendőrautót leöntöttek benzinnel és felgyújtották, egyszóval a kolozsvári manifesztáció ehhez képest kismiska. Ui. az új törvény behozza a jogászoknak a kötelező doktorátust, s az orvosok tanulmányi ideje a kötelező gyakorlattal 10 évre nyúlik ki [...] ha a törvény a parlamenten is átmegy, egy riportszerű tudósítást szeretnék írni róla, az egész csak szó szerinti fordítása lenne a Mon[itorul] Oficialból¹³⁹ a szenátus és a parlament e körüli vitájának, s utána kommentár nélkül az ominózus paragrafus, ami a szenátus megszavazott törvénye szerint úgy szól, hogy az egyetemi egyesületek engedélyezése az ill[etékes] egyetemhatáskörébe tartozik. (Apropos: az ukránok mondják, hogy Csernovicban egyetemileg elismert ukrán, német, zsidó egyesület működik.)¹⁴⁰”

A nagypolitika felé

Az Erdélyi Fiatalok mozgalmi felívelése 1932 őszén, második őszi konferenciájuk idején tört meg. Venczel József korabeli véleménye szerint „Az ifjúság a kivezető utat keresi, de nem a Tizenegyek lírai hangján, s nem is a falumunka intézményesítőinek megoldásán keresztül, hanem a társadalmi tények kényszerűségével való leszámolásban. Amint ez meg is nyilatkozott múlt év [1932.] november eleji határozott és félreismerhetetlen formában az Erdélyi Fiatalok rendezte főiskolás konferencián. Ez a konferencia, akárcsak az 1928-as Ady-ünnep, vagy a felvidékiek gombaszögi táborozása, lezárt egy fejlődési korszakot s e mellett tisztázta az ifjúság világnézeti hovatartozásának kérdését is [...] A konferencián váratlanul és feltűnő módon hangjára talált a történelmi materializmus világnéze-

¹³⁹ Hivatalos Közlöny (rom.)

¹⁴⁰ Mikó Imre levele Jancsó Bélának és László Ferencnek. Bukarest, 1932. március 24. EF-dok. 182.

tén álló főiskolások csoportja. De szemben velük ugyanoly határozottsággal jelentkezett a keresztény világnézet felfogása is a 'Quadragesimo Anno' pápai szociális körlevél alapján megindított erdélyi ifjú katolicizmus programjában.”¹⁴¹

„Kérdéses, hogy Imre vállalja-e a további harcot a Bolyai Kör körül – írta ekkor Jancsó Béla László Ferencnek –, mert azzal jött haza K[olozs]várra, hogy a Bolyai Körnél semmit sem vállal, amit én nem helyeseltem. Most talán a fiúk kérésének nem fog tudni ellenállni, és akkor majd föl lehet verni az érdeklődést a Bolyai Kör ügye iránt és tán új lökést is adni a dolognak. Ezért is fontos, hogy most kitarson az E[rdélyi] F[iatalok].”¹⁴²

Tíz nappal később, december 12-én Jancsó így írt ugyancsak Lászlónak: „Az Erdélyi Fialatok főmunkatársi értekezletének mostani összehívása elmarad. [Jancsó] Elemér osztja álláspontomat a nem sürgősség kérdésében, és szólt Imrének is, aki már szintén nem forszírozza a dolgot. (Ő különben mégis vállalta a Bolyai Kör vezetését – Krausz erre kiesett az elnöki tanácsból –, s ez a felelősség valószínűleg a megfelelő hangfogót is megadja gyakorlati állásfoglalásaihoz.) Az ő természete tényleg nem meggondolatlanság, de fiatalosága és gyakorlati tapasztalatlansága miatt sajnos talán olyanok is tudják időlegesen befolyásolni, akiknek szellemi és erkölcsi értéke mélyen az övé alatt van. Az elveivel én is sokban egyetértek, de a gyakorlattól az elmélet sokszor nagyon távol van szükségszerűen, márpedig az Erdélyi Fialatoknak mindkét szempontra tekintettel kell lenni. Nagyon remélem, hogy az ő elhidegülése a laptól csak időleges, én nagyon szeretném, ha őt meg tudnánk tartani. [László] Dezsővel együtt fel is ajánlottuk neki, hogy folytasson tudományos irányban munkát, vegye át a faluszeminárium vezetését stb., erre nézve nem adott határozott választ.”¹⁴³

Mikó 1936-ban így felelt László Dezső vádjára: „Az Erdélyi Fialatokkal annak idején nem azért szakítottam meg a kapcsolatot, mert a lap 'nem pártolta eléggé a baloldali mozgalmakat', hanem azért, mert a lapnak többen határozott világnézeti irányt kívántak adni s ebben nem tudtunk megegyezni a lap mai vezetőivel, visszavonulásom közvetlen oka pedig, ami az egykori jegyzőkönyvből kitűnik, az volt, hogy Rohonyi Vilmost nem akarták felvenni a főmunkatársak közé.”¹⁴⁴

¹⁴¹ Venczel József: *Az erdélyi magyar főiskolai ifjúság...* 107.

¹⁴² Jancsó Béla levele László Ferenchez. Kolozsvár, 1932. december 2. EF-dok. 195–198.

¹⁴³ Jancsó Béla levele László Ferenchez. Kolozsvár, 1932. december 12. Uo. 199–200.

¹⁴⁴ Mikó Imre levele az Erdélyi Fialatok szerkesztőségének. Kolozsvár, 1936. november 2. Közli Balázs Sándor i. m. 239.

1937. december elején Boros György naplójába ezeket írta: „A Magyar Párt intéző bizottságában részt vettem. Önálló listával megyünk.¹⁴⁵ Az ifjaknak kell helyet adni. Tőlünk kimarad Abrudbányay, ellenben jelölt Udvarhelyt ifj. Mikó Imre doktor. Szegény Abrudbányay [Edé]t sajnálom. Kitűnő szónok. Az volt a baj, hogy Fazakas János is kezdett korteskedni, s a két litigáló¹⁴⁶ között elveszett volna az unitárius hely. Nagy zajt csapott Sándor József, mert a szenátorságból Háromszékről kihagyták. Próbált erősködni, de leszavazták. Én nem szavaztam, mert ő engem amúgy is haragosának tart. Bejelentették, hogy a képviselőkkel állandóan pert folytatott, haragot tartott, sőt a románokkal prietenkedett,¹⁴⁷ holott azok gúnyt űztek belőle.”¹⁴⁸

A harmadik Udvarhely megyei jelölt valóban Mikó lett, aki ezúttal is maga vezette pártja választási kampányát. Nagyrészt neki köszönhetően a Magyar Párt az udvarhelyi választókerületben az 1933. évi 4814 voksával szemben 8333, országosan a korábbi 119 562 után 134 968 szavazatot, 4,43 százalékot szerzett.¹⁴⁹ Így lett ő is egyike annak a 19 magyar képviselőnek, akik parlamenti mandátumot szereztek, mégsem lehettek a törvényhozás tagjai, mert II. Károly 1938. február 28-án feloszlatta a politikai pártokat, és bevezette a királyi diktatúrát. A feloszlátott Magyar Párt, a magyar nemzeti közösség képviseletéért, Romániai Magyar Népközösség néven, 1939. január 19-én lépett be a Nemzeti Újjászületés Frontjába, és ezzel Mikó életében is új szakasz kezdődött.

¹⁴⁵ Az 1937. szeptemberi, sepsiszentgyörgyi országos nagygyűlés döntése szerint a december 20-ra kiírt választásokon az OMP önállóan indult.

¹⁴⁶ perlekedő (lat.)

¹⁴⁷ barátkozott (rom.)

¹⁴⁸ Boros György *unitárius püspök naplója*. 183.

¹⁴⁹ Mikó Imre: *Az Odorheiu megyei választások mérlege*. MK, 1938. április 16. XVII. évf. 7–8. 169–175.